

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ**

**КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНИХ РАТНИХ
СУКОБА**

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

**др Ненад Путник,
ванредни професор**

КАНДИДАТ:

Андријана Шејат

Београд, 2022. године

Садржај

Увод.....	1
Дефинисање савременог рата	2
Рат након Другог светског рата	5
Хибридни рат.....	8
Улога медија и пропаганде у рату	11
Информационо доба и кибер ратовање	14
Закључак	19
Литература.....	21

1. УВОД

Друштвени конфликти представљају друштвену појаву, перманентно присутну у свим друштвима, на свим степенима њиховог развоја. Социјални конфликти настају услед различитих потреба, противречности, интереса и циљева. Најутицајније схватање друштвених конфликта представљено је са позиције друштвеног материјализма, где друштвени конфликти представљају стање напетости, отворених сукоба и антагонизама који су конститутивни елемент сваког друштвеног система. Узрочност друштвених конфликта се може наћи у структуралним, политичким, економским и културно-перцептуалним факторима. Предмет социолошких истраживања 50-тих година 20ог века су револуције, грађански ратови, индустријски, етнички и верски конфликти, рат, друштвени покрети. Специфичност тумачења конфликта 70-тих година 20ог века садржана је у томе да се друштвени конфликти третирају кроз: ширу анализу интереса, вредности, друштвену моћ и социјалну неједнакост. Савремене теорије о друштвеним сукобима могу се класификовати на оне које конфликте третирају као патолошко стање друштвеног организма или као чињеницу живота појединаца и колективитета, као и теорије које сукобе изучавају као процес или одређено стање. У овом раду даћу осврт на појмовно одређење савременог рата, карактеристике које их разликују од традиционалног рата као и утицај медија, пропаганде, Интернета и сајбер простора у савременим конфликтима.

2. ДЕФИНИСАЊЕ САВРЕМЕНОГ РАТА

Полазећи од самог људског живота и последица конфликта на друштво, најзначајнија подела конфликта би била на оружане и неоружане сукобе. Најпрепознатљивији облик оружаног сукоба је свакако рат. Улазећи у етимологију и дефинисање рата напоменула бих да не постоји општеприхваћена дефиниција рата. Разумети рат као појаву у људској историји није нимало лак посао. Генерације умних људи, различитих епоха, су покушавале да објасне појаву рата. Временом су се створиле различите теорије које свака на свој начин, са мање или више успеха, покушава да објасни природу, узроке, и физиономију рата. Једна од првих и најједноставнијих дефиниција је свакако Клаузевицево виђење где рат не представља ништа друго до државна политика продужена другим средствима. Иако се `рат`, као термин, везује за различита подручја људске делатности, теоријски огледи и даље настављају да рат посматрају у најзаступљенијем, првобитном значењу. Рат је, дакле, оружани и најдеструктивнији сукоб. У политичкој теорији постоје различите теорије које покушавају да дефинишу и објасне неку политичку појаву или више политичких појава. Објашњавајући рат као политичку појаву треба је дефинисати до одређеног нивоа апстрактности, као и утврђивање свих релевантних чињеница који владају у друштвеној стварности посматране појаве. Према Драгану Симеуновићу(2002) основна својства теорије политике су: свеобухватност, савременост и поседовање вредности за савремена истраживања (стр. 63-66.)

Полазећи од ових својстава и проучавању рата као политичке појаве мора се имати свеобухватан приступ узимајући у обзир многе теорије о овој појави и не само из домена чисто политичких, већ и многих других које су се бавиле овом појавом.

Када је реч о савременим ратовима, међутим, присутан је проблем временског одређења овог појма. Под одредницом „савремен“ не подразумевају сви теоретичари период од почетка XX века до данас. Савременост у појмовном одређењу рата не може се узимати само временска компонента, у смислу да се сви мислиоци и теоретичари из прошлости припадају историји политичке теорије, као ни то да су те идеје превазиђене и напуштене у политичкој теорији. Савременост неке политичке теорије о рату лежи у поседовању вредности за савремена истраживања, у смислу коначног раздвајања оног што чини прошлост од оног који припада садашњости. У новијој политичкој теорији разликују се три општа схватања појма рата:

- по првом рат се схвата као облик насиља који се испољава онда када је политика немоћна,
- по другој рат је само средство политике и
- по трећој рат је саставни део политике.

Без обзира што се савремени рат значајно трансформисао у односу на првобитне појавне облике, ни употреба оружја у ратним сукобима ни разорне последице тих сукоба, нису напустиле историјску сцену. Рат је, дакле, акт силе да противника принудимо на

потчињавање нашој вољи. Физичка сила јесте седство, а непријатељу напоменути своју вољу, то је сврха. (Клаузевиц, 1951.) У литератури на српском језику по утицају су доминантне неколико дефиниција. Слободана Микић(2006), настоји да понуди једну класификацију која се заснива на прецизно утврђеним правилима. Он сматра да се појам рата може се успешно делити на уже појмове (врсте ратова), уз коришћење следећих правила:

- принцип одређености предмета поделе;
- принцип јединствености;
- принцип релативне посебности сваког члана поделе у оквиру појма рат;
- принцип јединства посебних чланова поделе;
- принцип потпуности поделе појма рата.

Уз неведене принципе, успешна класификација захтева и дефинисане критеријуме поделе. Критеријуми за поделу ратова на врсте могли би да имају следећа полазишта, сматра Микић:

- историјско;
- простор захваћен ратом и снаге које су ангажоване;
- амбијент у којем се изводе ратна дејства;
- време трајања ратова;
- груписање (обухват) држава за рат;
- војнотехничке карактеристике; степен ангажовања потенцијала и снага;
- степен покретљивости снага у рату;
- однос снага;
- узроке рат.(стр. 123-127.)

Љубомир Тадић(1988) који каже „Рат се једноставно може одредити као најжешћи облик сукоба међу политичким заједницама (од племена до модерних држава) са циљем или да се уништи непријатељска страна или да се присили да прихвати диктиране услове мира“.(стр. 118.)

Андреја Милетић(1993) наглашава „рат је најоштрији облик друштвених сукоба, „сукоб великих интереса који се решавају крвљу“ (Клаузевиц) у коме се, непосредном употребом оружане силе између држава, њихових савеза или организација, покушавају да остваре одређени политички циљеви победом над противничком страном и њеним принуђивањем да прихвати услове победника“.(стр. 953.)

Узроке политичког насиља треба тражити у друштвеним односима, па тако основни подстицаји рата, као сложеног облика политичког насиља, и те како су условљени постојањем сукоба интереса класа (могућ је нпр. сукоб интереса етничких, религијских и других и унутар исте класе).(Драган Симеуновић,2002. стр. 150-162.)

Драшковић(1999) термин савремени рат везује за период након Другог светског рата и њиме именује оне ратове који се воде најмодернијим оружјем (нуклеарним и конвенционалним) и борбеном техником која је у употреби или ће бити у наоружању војних формација. За одређивање појма 'савремени рат' релевантни су ови фактори:

- време у коме се воде ратови;
- борбене могућности и квалитет савременог оружја, борбене технике;
- амбијент у коме се води рат (космос);
- последице које савремени ратови могу да имају на међународне односе, сарадњу међу државама, подстицање разоружања, борбу за мир, продубљивање кризних жаришта и сукоба". (стр. 11-12.)

Павле Јакшић(1969) је тај појам дефинисао исказом: „Под савременим ратом подразумевају се ратови у блиској прошлости, садашњости и блиској будућности, јер у четвородимензионалном опредељењу - нарочито у бурној друштвенополитичкој и научно-техничкој револуцији - друкчије не може бити".(стр. 268.)

Микић сматра да у савремене ратове не би требало убрајати све ратове који су се догодили од Другог светског рата до данас, будући да су многи од ратова из периода од 1945. до 1990. године превазиђени по скоро свим аспектима и садржајима. Овај аутор је сматра да сваки приступ дефинисању појма о савременом рату мора полазити од уобичајеног језичког значења атрибута савремен, јер је то значење веома јасно и уобичајено је у комуникацији међу људима. Према томе и Микић, наглашава временску компоненту као критеријум савремености. То би требало да значи да су савремени ратови сви они ратови који су се одвијали у блиској прошлости, који се одвијају у садашњости или ће се одвијати у блиској будућности. Према томе: „савремени рат је сваки онај рат који се води у садашњем времену, или у времену најближе прошлости и будућности. У конкретнијем случају, под савременим ратом подразумеваће се ратови који су се догодили на крају XX и на почетку XXI века, односно после 1990. године.“ (Путник, 2012)

Карактеристике савремених ратова, узроци свих досадашњих ратова и конфликта, па и савремених, превасходно се налазе у економским мотивима и политичким интересима. (Микић, 2003, стр. 72.) Уз све разлике у друштвеној бази и надградњи и промене услова живота и деловања људи, основни узроци ратова били су у економској (материјалној) сфери друштва или државе или глобалног друштва у целини. На бази економских услова стварају се секундарни услови за рат који су некад привидно доминантни. Значајан утицај на савремени приступ изучавања конфликта има и Марксов појам класне борбе где се класни сукоби трансформишу и тумаче као борба између власти и опозиције.

Слободан Микић истиче значај међународних услова који утичу на настајање конфликта у међународној заједници, у првом реду:

- злоупотребе глобализације,
- неравноправних међународних економских односа и,
- интереса војноиндустријског комплекса.

Можемо констатовати да, као и сви конфликти, и ратни сукоби настају из супротности и противречности интереса. Савремени ратови су последица различитих и бројних фактора и чинилаца, како унутар појединих држава тако и на глобалном плану.

Унутрашњи услови попут:

- структурних фактора,
- политичких фактора,
- економских фактора и
- културно-перцептуалних фактора

Ови фактори имају одлучујући утицај на настајање грађанских и локалних ратова.

Према историјском критеријуму, ратови се могу груписати у следеће категорије:

- ратови робовласничког друштва (од око 4000. године пре нове ере до 500. године нове ере);

- ратови у периоду феудализма (од VI до XVII века);
- ратови епохе капитализма (од XVIII до средине XX века); и
- ратови савременог доба. (Путник, 2012 стр. 41)

3. РАТ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Двадесети век се често означава као век оружаних сукоба, век у коме су ратна страдања достигла огромне размере. Велики број ратова у XX веку је довео до огромних људских жртава и материјалних разарања. Развој технологије је значајно утицао на интензитет и количину штете проузроковане употребом различитог наоружања, а бројни проналасци су првенствено коришћени у војне сврхе. Поред бројних локалних и регионалних сукоба у XX веку су се десила и два светска рата.

Већ за Први, а нарочито за Други светски рат важила је констатација да је рат тотални сукоб у којем се зараћене стране, полазећи од својих интереса и постављајући ратне циљеве сукобљавају на свим подручјима људске делатности (политичком, економском, дипломатском, војном, конфесионалном, техничко-технолошком, информационом, и др.). За тоталитет рата, у смислу подручја сукобљавања, теоретичари су углавном сагласни са наведеним ставом. Међутим, када се говори о средствима која се примењују у рату, постоје и другачија схватања тоталитета, па и његово негирање. Тако један од најплоднијих војних мислилаца и стваралаца 20. века, Лидел Харт (1950) каже: „Ратовање са којим смо се упознали у току задњих тридесет година не одговара атомском добу... Тотални рат представља бесмислицу и кад обе стране располажу атомском енергијом. У тоталном рату су циљ, напор и степен насиља неограничени. Тежи се победи без обзира на последице. У хаотичноме периоду после Другог светског рата почели смо да схватамо шта је све значило недостатак разумног ограничења при постављањ наших све глупљих циљева“ (стр. 77). Појава атомског оружја проузроковала је промену става и код многих других теоретичара да негирају тоталитет рата. Тако оружани сукоб остаје главни садржај рата и после 1945. године. У последњој деценији 20. века појављују се теорије које тежиште рата помера са војног аспекта ка невојним садржајима рата (Ђорђевић Д. и др. 2018. 118-143.)

Скоро пола века после Другог светског рата, од 1945. до 1991. године, свет је почивао на биполарном моделу који се показао као релативно стабилан. Две главне суперсиле, НАТО и Варшавски пакт, су прећутно прихватале постојање недодирљивих интересних сфера супарника. Према француском мислиоцу Вирилију, локални и регионални ратови функционишу као сигурносни вентил. Њихов задатак да, геополитички простор Западне Европе и Северне Америке заштити од евентуалне појаве великог светског или тоталног рата. То значи да периферни сукоби спречавају конфликт у епицентру Западне Цивилизације која је управо преко рата и уз помоћ рата, данас постала заштићена зона мира и сигурности. На овај начин свет наизглед доживљава непосредне промене али ипак постоји суморни вид континуитета рата и насиља. (Кегли Ч. & Виткоф Ј. 2006, стр. 581.)

Једна од кључних карактеристика периода Хладног рата била је трка у наоружању и развоју технологија коришћених у војне сврхе које су, на послетку, довеле и до освајања свемира. Трка у наоружању је трајала до почетка 70-их година XIX века када је тадашњи председник САД-а Ричард Никсон започео политику детанта у односима са СССР-ом.

Последња декада XX века обележена је завршетком Хладног рата, који је променио глобално-политичку слику света. Нада да ће крај Хладног рата означити почетак мирне и безконфликтне фазе, убрзо је суочена са новим препрекама. Нова геополитичка клима након краја Хладног рата, подстакла је пролиферацију локалних, етничких, верских и националних сукоба (Симић, 2002, стр. 66.)

Данашњи свет поново постаје мултиполаран. Моћ једне државе више није пресудно одређена само величином територије, бројем становника, војном моћи, богатством и изворима енергије. Значајни извори моћи у међународним односима су и степен технолошког развоја, образовна и старосна структура као и утицај који нека држава има на доношење одлука у раду међународних организација. Свет је данас, више него икада раније, суочен са потчињавањем земаља и народа од стране доминантних сила не само средствима и методама рата и уобичајеним дипломатским активностима, већ све више чиниоцима чија се активност карактерише највећим степеном криминогених садржаја. Креатори светске политике оцењују да је у датим условима њихова примена најсврхисходнија, пошто често уобичајеним средствима није могуће ефикасно натерати нападнуту страну на безусловно потчињавање. Укупне међународне односе компликују постојање низа кризних жаришта, заоштравање односа између новостворених земаља и њихово надметање и сукоби. (Симић 2002, стр. 66.)

Према томе, може се рећи да рат и конфликт данас представљају активну силу која обликује економску структуру, представљају кључ за подизање профитне стопе и снагу водећих технолошких грана. Појава нових чинилаца на светској сцени и све већа асиметрија снага представљају позадину савремених оружаних сукоба. У локалним ратовима крајем XX века испољене су нове тенденције због којих их неки аутори сврставају у посебну категорију, тзв. трећу врсту сукоба, јер нису ни класични грађански ратови ни међудржавни. Ову врсту сукоба одликује брисање разлике између државе и друштва, војника и цивила, рата и организованог криминала. У војне и паравојне формације регрутују се деца, спроводи се систематско уништавање културних споменика али и социјалне инфраструктуре, као део стратегије поништавања културног идентитета и успостављања потпуне контроле над становништвом путем терора и страха.

Практично, у доба Хладног рата се дешава прелазак на другачије форме ратовања и интензивирање употребе невојних средства, као што су деловање на морал, психолошка стања, спремност на одбрану, промоцију другачијих вредности, културни и економски утицај, итд. Рат у овом периоду губи своју изразиту милитантну карактеристику и на конто делимичног попримања карактеристика комуникацијске појаве, која више није додатни елемент, већ стратешки и елемент испољавања моћи и борбе за утицај и остаривање циљева.

У исцрпној студији о савременим ратовима Слободан Микић(2006) износи став да су ратови из последње деценије XX века попримили одређене, специфичне карактеристике. Према мишљењу овог аутора, основне карактеристике савремених ратова могле би се груписати у три категорије:

- карактеристике претходних ратова, које су потврђене у савременим ратовима;
- карактеристике које представљају еволуцију својстава претходних ратова;
- особености које издвајају савремене од претходних ратова.(стр. 226.)

Рат је настао на одређеном степену развоја друштва, као сложени облик политичког насиља, који до данас постоји и постојаће у будућности у одређеним друштвеним условима, и због свега тога представља друштвено-историјску појаву. Очигледно је да никаква теорија или скуп теорија, ма колико била убедљива, не може сама да отклони или изгради разлике у мишљењима. Међутим, трагање за целовитим теоријама је најбољи начин да се баци права светлост на те проблеме да се развије разумевање начела и схвати однос између узрока и последице.

4. Хибридни рат

Да бисмо дошли до ваљане дефиниције синтагме „хибридни рат“ неопходно је да критички сагледамо дефиниције аутора и уз помоћ анализе и компарације извојимо суштинска својства ове појаве, како би направили јасну дистинкцију између овог појма и сличних појмова као што су: герилски рат, сложени рат итд. Зависан члан ове синтагме јесте придев „хибридни“ који произилази од именице „хибрид“ – мелез или бастард. Хибридно је све оно што је састављено од елемената који су пореклом од различитих врста.

Почетак употребе термина, насталог у круговима америчких оружаних снага, везан је за средину прве деценије 21. века. Њиме се указивало на један нови, неконвенционални начин ратовања са којим су се, као проблемом у пракси, сусретале оружане снаге САД-а у том периоду. Постао је истакнут у одбрамбеним и политичким круговима као и у медијима после руског анексија Крима 2014. Године. Извучена је из војних теоријских кругова да постане термин који се користи да опише безброј наизглед различитих безбедносних и одбрамбених изазова Запада. Украјинска криза се може сматрати прекретницом у разматрању концепта „хибридног ратовања“, не само услед задобијања медијске пажње термина већ и због тога што је иза конвенционалних и неконвенционалних активности, стајала велика сила, држава, а не као раније недржавни актери попут оних у сукобима Сомалији, Либану, Авганистану, Ираку итд. Тиме је на Западу перцепција термина еволуирала од недржавног ка државном концепту хибридног практиковања рата.

У септембру 2014. године, у званичном саопштењу са самита шефова држава и влада држава чланица НАТОа, наводи се, да ће Алијанса осигурати своју способност да ефикасно одговори на специфичне изазове – претње хибридног ратовања „где је широк спектар јавних и тајних војних, паравојних и цивилних мера употребљен у једном веома интегрисаном плану“.(Wales, 2014)

Френсис Хофман, један од утемељивача схватања о постојању „хибридног рата“, констатовао је, да њега „могу да воде државе или политичке групе, и да обухвата различите начине ратовања, укључујући конвенционалне капацитете, нерегуларне тактике и формације, терористичке акте, укључујући неселективно насиље и принуду, и криминални метеж“ (Хофман, 2017). Такође, у каснијим радовима, свестан да се овај појам поистовећује са ратличитим неоружаним формама борбе, наглашава да хибридне претње подразумевају комбинацију политичкох ратовања и насиља, које је усмерено на борце и неборце. Како би лакше одредио интензитет насиља, овај аутор је презентовао и табелу сукоба и „хибридно ратовање“ ставио у средини спектра насиља – између нерегуларног ратовања и традиционалног конвенционалног ратовања.

Анализом различитих појмовних одређења, датих у последњих десетак година, увиђа се сагласност теоретичара да је у појму „хибридно ратовање“ наглашена улога не војних средстава субверзивне природе док је улога војне силе минимизирана и прикривена. На такву карактеристику концепта указује дефиниција која хибридно практиковање рата одређује као „'оружани сукоб' који се спроводи комбинацијом не војних и војних средстава с циљем да се њиховим синергијским ефектом непријатељ примора да предузме такве кораке које не би радио својевољно. Главну улогу у постизању циљева рата представља употреба не војних средстава, као што су психолошке и пропагандне операције, економске санкције, ембарго, криминалне активности, терористичке активности, и друге субверзивне активности сличне природе.“ (Jagello 2000)

Војне операције нападача спровode се у тајности нерегуларним снагама комбинацијом симетричних и асиметричних метода борбених операција против читавог друштва и, посебно, против његове политичке структуре, државних органа и локалне самоуправе, државне економије, морала становништва и против оружаних снага.

Недостатак концептуалне јасноће је проблем за ХВ, али и недостатак сагласности о томе шта је рат, како се његов карактер развија и шта то значи за разлику између мира, сукоба и рата. Нападнуто је за што је свеобухватна фраза или популарна реч са ограниченом аналитиком вредност која не садржи ништа изразито ново. Док ове критике остају на снази, такође је јасно да литература о ХВ, као и његови критичари, пружају плодну основу за дискусију о будућност рата и ратовања као и ширу безбедност и одбрану изазови на које Запад тренутно нема одговор.

Цветковић, Ковач и Јоксимовић(2017) анализирајући концепт хибридног ратовања извршили су операционализацију појма и дали одговоре на једноставна питања - шта је то хибридни рат, ко га води, како се води, где се води, на кога је усмерен, и зашто се води:

Шта? оружани сукоб, насилан конфликт, низ напора, симбиоза уништавања система противника, субверзивна активност, комбинација ресурса, комбинација метода

Ко? једна или више држава, државни, недржавни актери, комбинација државних и недржавних актера, противник, регуларне снаге, нерегуларне снаге

Како?

употреба конвенционалног оружја, нерегуларне тактике, тероризма, криминалних, субверзивних активности; конвенционалне и неконвенционалне методе; дипломатске, економске, политичке, информативне, пропагандне, обавештајне методе, информатички напади; уцењивањем, подмићивањем, клеветата, манипулацијама јавне свести, друштвеним протестима; стварање невладиних организација, ометање администрација, јавног живота, подстицање неслагања; подршка локалним групама, коришћење специјалних јединица, прикривене операције, испоруке оружја; употреба конвенционалних трупа, обавештајних агената, политичких провокатора, представника медија, паравојних, терористичких и криминалних елемената; економске уцене, коришћење позиција унутар полиције, војске или социјалних структура.

Где?

борбени простор, зона операције, на целој или делу територије противника, у свим областима друштвеног деловања (економији, политици, медијима, сајбер простору, социјалним односима, култури, спорту)

Према ?

друштву, држави, савезу држава, политичкој заједници, становништву, оружаним снагама, економским ресурсима, привредним друштвима, политичким властима, локалној

самоуправи, државним службеницима (посебно у војсци, полицији, безбедносним службама), политичким странкама, културним, идеолошким и моралним вредностима, социјалним, политичким и другим друштвеним односима, значајним појединцима, међународним или домаћим организацијама.

Зашто ?

остваривања конкретних интереса и циљева, поковања субјекта угрожавања, присиљавања непријатеља да предузме такве кораке које он не би урадио сам по себи, ради утицаја на кључне доносиоце одлука, исцрпљивање противника, остваривање политичких циљева.

Валидност класичне теорије о рату

Покушавање дефинисања природе рата су одувек одузимали пажњу академске јавности. Кроз теорије о рату теоретичари су настојали да дају фундаментална објашњења појма рата. Предмет разматрања савремених теорија о рату јесте и концепт хибридног ратовања, где је изнета хипотеза да концептуални појам хибридног ратовања оспорава валидност класичних теорија о објашњењу савремених теорија о рату. Предмет разматрања ових теорија јесте улога оружане борбе, односно њене улоге у разматрању савременог рата. Ове теорије и данас представљају доминантну мисао о рату као друштвеној појави код већине земаља у свету. Према њима, „оружана борба представља неизоставни садржај сваког правог рата. Без ње нема рата. То не значи да остали садржаји рата, економски, политички, пропагандни и др, нису значајни; напротив, њихова улога и утицај на крајњи исход рата све више расту, али рат као посебна друштвена појава и појам обавезно садржи оружану борбу, што га издваја од других и њему сличних појава и процеса и што га чини препознатљивим“ (Микић, 2006.)

Савремене форме рата указују на недостатак разумевања класичних теорија о карактеристикама савремених сукоба. Битна карактеристика јесте у умањеној улози оружане борбе у односу на остале садржаје рата. Савремени облици рата задобијају нови, нетрадиционални карактер. Тиме је промену те суштине могуће сагледати и кроз многа објашњења концепта „хибридног ратовања“. Она указују на једну сасвим другу улогу оружане борбе. „У 'хибридном рату', наглашена је улога невојних средстава субверзивне природе. У идеалном случају, нападајућа држава 'не треба експлицитно да користи војну силу'. Циљ нападача је да контролише умове политичког руководства и становништво нападнуте државе. Ако се користи војна сила, она се користи тајно“ (Jagello, 2000)

У оваквим или сличним објашњењима присуство оружане борбе није чак ни нужно да бисмо га окарактерисали као хибридни рат. Ипак, оваква становишта теоретичара рата није шире прихваћено јер није емпиријски утемељено. Масовна примена оружане борбе, према овим дефиницијама, није основни садржај рата нити његова глатна карактеристика. Тиме се у савременим теоријама о рата доводи у сумњу адекватности класичне теорије о рату. Међутим и даље су многобројније теорије које оружану борбу и даље сврставају као суштину рата. Ове дефиниције, где је задржана улога оружане борбе као основне карактеристике рата ипак указује на мењање суштине рата. „Рат“ као виши појам треба да садржи суштинска својства које садрже и појмови нижег нивоа, односно врсте, попут различитих типова ратова као што су класични и савремени. Суштинска својства су она која су трајна (константна), која рат поседује од самог настанка, која су општа јер нису само карактеристична за поједину врсту рата већ за све ратове као целину, и која су нужна

у том смислу што их са незнатним одступањима мора имати сваки рат појединачно(Марковић, 1956. стр. 32). Савремене теорије знатно измениле логику у поимању рата као конфликтне друштвене појаве, нарочито у последње две деценије 20. века. Њихов основни мото јесте „победити непријатеља без битке“ и у њима је заступљено схватање да рат постоји и без оружане борбе. Наиме, испољавање рата само је различито у средствима сукобљавања, која могу бити: духовна (психолошко насиље у политици, дипломатији, економији, вери, моралу, култури ...) или физичка (егзистенцијално насиље кроз оружану борбу до степена физичког уништења људи и материјалних добара)(Мишовић, Ковач, 2006. стр. 159)

савремене теорије нису потпуно емпиријски утемељене иако оправдано подложне критици, ипак, оне дају значајну полазну основу у другачијем приступу разумевања рата што иначе представља наглашену потребу у моменту оспоравања класичних теорија.

5. УЛОГА МЕДИЈА И ПРОПАГАНДА У РАТУ

Медији представљају облик посредовања, начин преношења и средство повезивања ради преношења порука (Lister et. al., 2009:9). Комуникациона револуција довела до развоја дигиталне мреже за пренос података – интернета. Појединац је постао извор, креатор и корисник садржаја. Форме друштвених медија на интернету су различите, а тренутно их чине блогови, форуми, виртуални светови, сервиси за рецензије, друштвене мреже и сајтови за дељење садржаја.

Неке од дефиниција друштвених медија су следеће: „скуп интернет апликација и платформи, који има за циљ да омогући сарадњу између људи, заједничко стварање и размену садржаја“ (Palmer et. al., 2009: 162), затим, „скуп различитих извора информација на интернету које стварају, покрећу, дистрибуирају и употребљавају корисници са циљем едукације других корисника“ (Mangold et. al., 2009: 357), или „нови облик неплаћених медија које на интернету стварају појединци и предузећа“ (Boz et. al., 2011: 447).

Појавом друштвених мрежа поред побуњеничких група и државе су, такође, стекле више моћи, оне користе друштвене медије ради достизања својих циљева и заштите својих интереса. Претпоставља се чак да су питања у вези са ратом, одбраном и безбедношћу доминантна питања за која је јавност заинтересована, па се отуда расправа о безбедносним проблемима одавно не своди само на компетенцију и стручност званичника система безбедности, већ се управљањем односима с јавношћу настоји да се придобију додатна подршка и снага за процењене и предложене експертске мере и одлуке (Стојановић et al. 2015: 352). Кроз медије се, у савременим конфликтима, између осталог експонирају форме стратешке комуникације (пропаганда, јавна дипломатија, лобирање) са циљем управљања јавним мњењем, а у сврху остваривања националних интереса декларисаних у оквиру питања одбране и безбедности (Митровић 2019, Перић, 2010). Медији, креирањем одређеног мишљења, могу бити инструмент интересних група за притисак ради ангажовања оружаних снага у одређеном сукобу у форми војне интервенције или као основа за остваривање стратешких интереса према трећој страни кроз утицај на доносиоца одлуке и законодавца (Митровић 2017, Перић, 2008). Овако настају форме ангажовање

снага које се не заснивају увек на оружаном сили, већ често на способности и снази пласмана идеја и управљањем информација.

„Маркетинг, медији и односи са јавношћу су се у двадесетом веку припремали за улогу водећих сила на социолошком нивоу. Док су медији, нарочито масовни, задужени за презентовање и усмеравање, те стварају слику човечанства код појединца, група, па и целог друштва“ (Перић 2011: Уводна реч). Креирани ставови се сталним притиском на свест посматрача и вредносни систем друштва претварају у чврсто јавно мњење. Значајан утицај на креирање односа јавности према одређеном феномену, као што је оружани сукоб, конкретније рат, заснива се на вези деловања медија, информација које они емитују и интеракцији са политичком елитом, националним лидерима и оружаним снагама

Масовни медији имају кључну функцију у обликовању јавног мњења. У контексту оружаног сукоба, медији су моћно оружје у креирању слике стварности код публике, подстичу фиктивна, посредна, али снажна искуства, и постају посебно ефективна у случају ратног стања. Медији су снажно средство за мобилизацију нације у вези са учењем у оружаном сукобу, јер “у савременим временима друштва су изразито интегрисана у погледу комуникација, путем масовних медија“ (Buschmann 2001: 102). Поред наведеног, „у другој половини прошлог века дошло је до преласка јавног мњења у факторе који директно утичу на политичка, безбедносна и друга битна питања. Тако су последњи сукоби прошлог века били су окарактерисани великим информационо-комуникационо-пропагандним активностима ради обезбеђивања подршке јавности“ (Перић 2008: 172).

Почетак развоја савремених ратова усклађен је са развојем савремених медија. Медији су у корелацији са ратом имали улогу развоја мотивације јавности да у њима учествују и улогу подршке. Можемо да закључимо се да је стил извештавања медија усклађен са развојем рата и да оба феномена зависе од технолошких иновација. Медији у савременом ратовању имају веома значајну улогу у мотивацији популације, посебно са становишта да савремени ратови теже за што мање разарајућим, а што ефикаснијим начинима остављања циљева. Савремени медији се суочавају са изазовом да се уместо објективног информисања, поистовете са односима са јавношћу и постану менаџмент функција политичких елита или одређених интересних група.

Еволуција оружаног сукоба и медија који их прате можемо временски пратити од краја осамнаестог века на овамо, док тумачења рата кроз медије, настаје и прати ток трансформације рата, промену политичких система и условљена је технолошким напретком човечанства. Сматра се да је први значајнији корак у медијском праћењу рата настаје са Француском револуцијом, када се политичка власт са појединца (монарха) или неколицине (аристократа) преноси на масу, народ (демократија и републикански систем) (Lazarich 2013). Тадашњи штампани медији су у форми дневничких записа пласирали идеал слободарства и револуције кроз надахнуте и позитивне описе догађаја. Комуникацијски контакт између рата (револуције) и јавне сфере утицао је на појаву добровољне мобилизације. Истичући условљеност утицаја идеје Француске револуције на најшире масе и медија који су их пратили и потспешивали, Мос наводи да је јавна сфера постала повезана са ратом самим настанком конфликта, односно почетком револуције као политичког феномена, успостављајући релације између публике, политичке елите и оружаног снага, која се надаље кроз историју развија и на послетку исказују своје максималне ефекте у ратовима двадесетог века. Према Штрауберу, даља медијска еволуција у релацији са ратом настаје у Кримском рату који се може посматрати и као први медијски рат у историји са више аспеката (Stauber 2013). Наиме, током извештавања

са фронта у току Кримског рата, новине уносе и графике и ретке фотографије, што представља увођење квалитативно нових и другачијих садржаја. Они подижу тензију и осећај испуњености информацијама доживљањем више чула код читаоца. Такође, у овом рату почињу да се успостављају назнаке улоге ратног извештача (Stauber 2013). Надаље, у овом рату се по први пут користи системски приступ креирању односа јавности према противнику. Даљу еволуцију узајмног односа и развоја медија и рата уочава се на примеру Француско-немачког рата 1870-71, који се према Бекеру може сматрати првим ратом у историји који је управљан јавним мњењем од самог почетка (Becker 2001). Овај рат је такође значајно доприноси повећању тиража штампе, а тиме и утицаја медија. Тиражи достижу и по неколико стотина хиљада примерака, па је забележено да су поједина издања допрла и до три милиона читалаца (Wildmeister 1998). Немачки медији су били свесни да ће њихова издања читати војници у рововима, тако да је сваки критицизам према сопственој политици или војним активностима био готово потпуно искључен. У овом рату се наставља интензивно присуство извештача који су све више у цивили, без војних ознака (Stauber 2013). Најзначајнији допринос утицају медија у овом рату је креирање фикције јединства нације и остваривању истог кроз испуњавање ратних циљева. Медији у овом рату су практично омогућили премошћавање растојања између линије фронта и домова грађана. Овај рат је пример ране медијске мобилизације нације, којом се врши идеолошка унификација, политичка и симболичка кохезија нације до данас (Becker 2006). Уочљиво је да европски ратови средином деветнаестог века нагло подижу улогу штампаних медија, новина, као средства масовних комуникација и почиње да представља инструмент политичке мобилизације маса. Ратови у другој половини деветнаестог века кроз медије креирају осећај јединства нације и омогућавају да грађани у својим домовима осете блискост са војницима на ратишту.

Први светски рат је означио период када је штампа као медији постала неопходно средство за вођење рата. Тада се по први пут уочава моћ медија да са извештајима са ратишта кроз визуру сопственог политичког и војног руководства утичу на остваривање подршке унутрашње и међународне јавности. Промисљајући значај медији у подршци ратним напорима, Немачка 1915. године формира посебно новинарско одељење у оквиру генералштаба, које прераста у Ратну новинарску канцеларију у оквиру Врховне команде. Берлин је још крајем августа 1914. године рапоредио војне извештаче у саставе својих трупа и то пет на источном и осам на западном фронту (Stauber 2013). Задатак ове прве „специјалне новинарске“ јединице био је да утичу на расположење војника на фронту, јавности у Немачкој али и немачким савезничким државама кроз војне репортаже и пропаганду (Lindner-Wirsching 2006; Wilke 2007). С друге стране, француско војно руководство није дозвољавало репортерима приступ фронту све до средине 1917., а Британско до пролећа 1915. године. У таквој ситуацији, Француска национална штампа је у недостачу директних информација, посезала за извештајима пре свега британских и америчких извештача, што је доводило до пасивног, посредног и недовољно директног односа и утицаја на јавност (Farrar 1998). Такође, Први светски рат је први увео коришћење видео записа, што је омогућило осликавање дешавања на бојишту. Прве камере су, уз фотографе, и поред значајне цензуре, значајно допринеле драматизацији и интензитету поруке извештаја са бојишта. У току Првог светског рата, ратни извештачи се етаблирају као посебна грана новинара који су морали да испуњавају ригоризне услове. Овлашћени ратни новинар у Првом светском рату је морао да буде потврђени патриота, да делује интегрисано у оквиру војне организације, да стрпљиво чека на рубу догађаја, док се

не укаже потреба за њихово ангажовање, а после свега да буде спреман на цензуру (Stauber 2013). Садржајно, револуцију у „увођењу“ рата у домове грађана, увео је Други светски рат. Први директни пренос рата спроведен је од стране Едварда Мурова (Edward R. Murrow), који је путем радио таласа преносио делове ваздушне битке за Британију са кровова Лондона. Интензитет и емоције које је преносио током својих извештаја значајно су допринели општем снажном осаћају рата и кохезије код грађанства Велике Британије (Seib 2013).

Доминантни теоријски интерес усмерен је на истраживање пропаганде. Ова директна теоријска реакција на масовну манипулацију током Првог светског рата попримила је размере праве индустрије. (Cmiel, K. 1986. стр. 89) Пропагандом се сматрала свака порука дизајнирана са циљем да промени нечија становишта. Институт за анализу пропаганде (Institute for propaganda analysis) био је активан свега неколико година (1937-1942) али је његова продукција била веома утицајна. Месечни билтен, многе анализе које су радили и објављивали тада најзначајнији друштвени научници Кантрил, Милер, Мекланг Ли, Ласвел поставили су постулате пропагандне анализе. Обимна студија Харолда Ласвела Пропаганда сматрала се најисцрпнијом студијом у области, а седам техника пропаганде дефинисаних у институтским истраживањима и данас се сматрају ‘абecedом’ пропагандне анализе.

Откриће ‘пропаганде’, симболично изражено успостављањем и обимном продукцијом Института за анализу пропаганде, трајало је до почетка Другог светског рата и активног укључивања многих теоретичара у велику државно-пропагандну акцију борбе против фашизма.

Четири ратна лукавства:

-Контрола ситуације - постављање пропагандне позорнице

- Пожељна слика - извор кредибилитета

- Конструисање и емитовање поруке. Лукавство се састоји у самом начину конструисања поруке а не само у њеној садржини

- Контрола емоција

ИНФОРМАЦИОНО ДОБА И КИБЕР РАТОВАЊЕ

Убрзани развој информационе и комуникационе технологије довео је до споја машине и војника, информационо-комуникационе технологије укидају баријере и стварају могућности за географску децентрализацију.

Информација сама по себи развила у веома важну врсту националног или стратешког ресурса за остварење националног интереса и моћи. Информациона предност подразумева да су сопствене снаге и политичко руководство, обавештени у већој мери него снаге противника. Информативну предност има онај ко поседује комплетаније, детаљаније, тачније и благовременије информације (Bikkenin, 2003, 38-40). У савременим свету сукоби у информационом спектру користе се као средство за остварење утицаја и моћи на регионалном и глобалном плану. Нове генерације војних сукоба су доминантно информационе и психолошке природе, јер се на тај начин постиже контрола над информационом сфером противника, депресивно психичко стање и пад морала

непријатеља. Применом ових операција, смањује се потреба за значајнијим ангажовањем војних снага у нападним операцијама (Chekinov, Bogdanov, 2013).

Ратни догађаји и војне теорије могу се разумети само ако се има јасан појам о улози простора. Копно, мора и атмосфера Земље делови су једног јединственог простора у којем се креће и живи човек. Његови покушаји да загосподари простором почињу са почетком његове историје(Бубањ, 1966.)

Са развојем информационо-комуникационих технологија и Интернета у последњој деценији 20ог века догађа се и експанзија кибер ратовања. Основа кибер ратовања јесте да бојиште није физички, већ виртуални свет (кибернетички простор). Кибернатички простор или кибер простор представља виртуелни простор који настаје у контакту човека и рачунара. Под тим изразом најчешће се подразумева дигитални свет конструисан уз помоћ рачунарских мрежа, попут нпр. Интернета. То место, иако заиста постоји, могло би се описати пре као комуникациони медиј него као потпуно другачија галаксија, јер се мње од свакодневних пракси и дискурса кроз њега преламају и структуришу га кроз изванредан однос узајамне повезаности(Мимица&Богдановић, 2007, стр. 60.)

Неки аутори сматрају да је „инфосфера“ простор где би се могле водити примарне борбе у будућности, а поједине државе се увелико припремају за такав концепт вођења ратова (L'Armement, No.60, Paris, 1998). Сајбер напад, у ширем смислу, представља нападе и претње усмерене против рачунара, рачунарских мрежа и информатичке опреме за складиштење података са сврхом застрашивања и утицања на владајуће структуре и јавност у политичком и социјалном животу. Ови напади су усмерени и на персоналне рачунаре, а обављају се углавном помоћу вируса.

Примена информационих дејстава у међународним сукобима налази се у сталном порасту. Развијене земље успостављају националне стратегије и доктрине примене информационих дејстава у којима дефинишу циљеве, снаге за њихову реализацију, као и методе офанзивног и дефанзивног деловања. Полазе од претпоставке и искуства из савремених сукоба да се жељени циљеви у садашњим односима снага могу у потпуности или делимично постићи и силом без насиља, прихватљивом алтернативом од директне конфротације. У „информационом добу“ информација дејства постају све важније као активност за остварење циљева националне безбедности, односно средстава за одговор безбедносним изазовима на међународној сцени. У том смислу, намеће се потреба покретања конкретних активности Републике Србије на националном и међународном плану.

Нови „простор“ пружио је велике могућности за спровођење специјалних пропагандних дејстава али и извођење напада посредством рачунарских мрежа на противничке информационо-комуникационе системе. Термин информационо ратовање први пут је употребио др Томас Рона 1976. године. Информационо ратовање обухвата било коју активност уперену против знања и система вредности оређене земље или организације. Оно се, због пропагандних делатности, често повезује са психолошким ратовањем. Информационо ратовање дефинише се као вид специјалног рата које подразумева активности усмерене на заштиту, експлоатацију, запоседање, оповргавање или уништавање информација или информационих ресурса у циљу постизања њенајне предности, циља или победе над противником.(Schwartau New York, 1996, стр. 814.)

За овај нови вид конфронтације у виртуелном простору се у англосаксонском говорном подручју користи појам сајбер ратовање (енг. Cyber warfare). У савременим војним доктринама сајбер простор је стекао статус петог борбеног простора, заједно са копном, водом, ваздухом и космосом. (Ifrah, стр. 714, 2008.)

Савремени војни теоретичари указују да је главна разлика између традиционалне и „нове генерације сукоба“ концептуални прелазак:

- 1) са директног уништења на директан утицај;
- 2) са уништења противника ка његовом унутрашњем пропадању;
- 3) са оружаних сукоба на сукобе путем културе и информација;
- 4) из рата са конвенционалним снагама у рат са специјално припремљеним снагама или нерегуларним групацијама;
- 5) са традиционалног бојишта у три димензије у рат са информацијама / психолошким ратом и ратом перцепције;
- 6) од директног сукоба до бесконтактног рата;
- 7) из сегментних сукоба до тоталног рата;
- 8) из сукоба у физичком окружењу до сукоба у људској свести и у сајбер простору;
- 9) од симетричног до асиметричног сукоба - истовременом и усклађеном применом политичких, економских, информационих, технолошких и еколошких кампања; и
- 10) од рата у одређеном временском периоду до стања перманентног рата као природног стања у животу сваке нације (Berzins, 2016).

И поред тога што су поједини принципи традиционалног ратовања потпуно применљиви на „виртуелни рат“, важно је приметити да овај нови вид сукоба има и одређена специфична, дистинктивна, обележја.

У литератури се издваја следећих осам кључних принципа за дефинисање, дескрипцију и објашњење феномена сајбер ратовања.

1. Основни, детерминишући, принцип сајбер ратовања гласи: **сајбер ратовање мора имати конкретне ефекте у реалном свету.**

Сајбер ратовање је бесмислено уколико не циља мету у физичком свету. Замислив је сценарио по коме нападач може заузети контролу над важним SCADA системима или критичном инфраструктуром једне државе што за последицу може имати престанак снабдевања струјом, нафтом или гасом или, узроковати саботаже у копненом, поморском и ваздушном саобраћају. Напади, на пример, могу онеспособити систем е-управе или било коју другу критичну инфраструктуру једне државе. (Познат је случај вируса Стакнет (енг. Stuhnet) који је направљен са намером да оштети и онеспособи рад система који контролишу рад реактора у иранској нуклеарној електрани Бушер, и тиме изазове штету глобалних размера.)

Сајбер ратовање може утицати на улове доносилаца одлука у физичком свету, те постићи да опонент буде снабдевен информацијом која га води лошој одлуци. Доносиоци тактичких одлука, на пример, могу бити обманути по питању локације и бројности непријатељских и савезничких снага. На оперативном нивоу, подаци о снабдевању муницијом и потребним залихама могу бити коришћени за манипулисање и доношење

лоших процена као што су напад са недовољном количином муниције и уздржавање од напада услед страха од несташнице залиха.

- 2. принцип сајбер ратовања Паркс и Даген формулишу на следећи начин: једна страна може предузимати активне кораке да се сакрије у сајбер свету, али све што неко чини је видљиво – питање је само да ли ико посматра.**

Било која акција коју предузимају учесници у сајбер конфликту захтева манипулацију дигиталним подацима (њихово брисање, премештање или мењање) у токовима података између рачунара – та чињеница указује на присуство или акцију противника. Одбрана или заштита информационо-комуникационог система се заснива на способности откривања таквих активности. (Raymond Parks&David Duggan, 2001.)

Камуфлирање у физичком свету аналогно је скривању у сајбер ратовању. Актери у сајбер ратовања морају покушати да сакрију доказе унутар постојећих токова података. Системи за откривање сајбер напада, на чијем се усавршавању данас интензивно ради, морали би да разликују податке који су производи нападача од огромне већине података који представљају уобичајену активност. Системи за детекцију напада не могу правити разлику између обичног корисника базе података и противничког манипулисања базом, у ситуацији када се агресор представља као ауторизован корисник система.

- 3. принцип сајбер ратовања поменути аутори дефинишу на следећи начин: у сајбер свету не важе константна правила понашања актера, нити постоје непроменљиви закони у односу на функционисање технике, изузев оних који захтевају промену у физичком свету.**

Сајбер свет, као вештачка људска конструкција, се мења на неочекиван и хаотичан начин. Софтвер може изневерити услед грешке у његовом пројекту, хардвер може отказати услед квара или дејства "више силе", на кориснички интерфејс могу утицати бројни фактори. Једини аспект сајбер света који није подложен промени представљен је оним ентитетима који изискују промену у физичком свету. (Зоран Драгишић и др. стр. 145-164. Београд: 2014.)

- 4. принцип гласи: Поједини ентитети унутар сајбер света имају овлашћење, приступ, или способност да изврше било коју акцију за коју нападач жели да буде извршена.** Нападачев циљ јесте да преузме (присвоји) идентитет тог ентитета. У почетној фази многих напада, откривају се и присвајају идентитети обичних корисника рачунара, администратора база података, системских програма и произвођача. У сваком случају, први корак напада подразумева проналажење особа са ауторизованим приступом циљаном систему, а затим следи присвајање њихових идентитета, најчешће техникама социјалног инжењеринга или фишинга. (О социјалном инжењерингу видети у: Горан Мандић и Ненад Путник, „Социјални инжењеринг као савремена.)

- 5. принцип гласи: инструменти сајбер ратовања имају двоструку намену** Средства кинетичког ратовања имају појединачну намену. У сајбер ратовању, међутим, исти инструменти, попут скенера вулнерабилности, се користе се двојачко – и од стране нападача и од стране одбране.

6. принцип наведени аутори формулишу на следећи начин: **и нападач и бранилац контролишу веома мали део сајбер простора који користе.** Онај који може да контролише противнички део сајбер простора може да контролише и противника.

Обе стране у сајбер конфликту могу контролисати само хардвер и софтвер који поседују.

У физичком свету, то је обим њиховог утицаја. Ретко када неки актер може контролисати нешто изван властитог интерфејса. Чак и америчко Министарство одбране, према проценама, контролише само 10% комуникационе инфраструктуре која се користи за комуникацију унутар Министарства. (Раумонд Паркс анд Давид Дугган, оп. цит., п. 124.)

И поред тога што ниједна страна у сајбер конфликту не контролише већи део инфраструктуре коју користи, чињеница је да су обе стране рањиве при нападу на ту инфраструктуру.

7. принцип је предочен следећом тврдњом: **сајбер простор није конзистентан, нити је поуздан.**

Овај принцип је повезан са трећим принципом који говори о непостојању непроменљивих закона у сајбер свету. У сајбер простору нити хардвер нити софтвер неће увек радити онако како се од њих очекује. Ово претежно важи за софтвер, али се уочава и недоследност у функционисању хардвера, најчешће услед промене микро климе у просторији или напона електричне мреже. Последица овог принципа је да ниједан агресор у сајбер рату никада не може бити сигуран да ће напад успети.

8. принцип гласи: **физичка ограничења у односу на раздаљину и простор нису применљива на сајбер свет.** У кинетичком ратовању напади се спроводе пројектилама који морају прећи одређену раздаљину. Изазивање одговарајуће штете у физичком свету, дакле, има просторна ограничења. Стварање штете посредством сајбер света, чини се, таква ограничења нема.

ПРИМЕРИ:

Године 2003., рачунарски црв Slammer (велики, успешан malware) убачен је и успорио је контролу енергетског система у Сједињеним Америчким Државама. Резултат је био да је осам држава, две канадске провинције и око 50 милиона људи остало без електричне енергије.

У периоду 9-10. Августа 2006. године, један од четири мејл сервера НАТО-а, био је изложен серији сајбер напада. Напад је блокиран и извршена реконфигурација сервера.

У пролеће 2007. банке, владине агенције и политичке странке у Естонији нападнуте су, Естонци тврде, од стране Русије. Позната по свом електронском пословању, Естонија је била накратко у потпуности без интернет и постала тако прво поприште ИТ рата. Осим у Естонији, такви су напади забележени и на Грузију 2008. године, у јеку сукоба с Русијом, а и у Киргистану.

Веб портали државних органа Србије често су последњих година били мета напада албанских интернет терориста. Најпознатија група албанских сајбер терориста представља се именом КХГ (Косово Хацкинг Гроуп - Косовска хакерска група).

Као пример успешне употребе сајбер оружја НАТО наводи борбу САД против Исламске државе, током које су редовно искључиване мреже за комуникацију и рачунарске мреже бораца те терористичке организације. Државе чланице саме стављају на располагање

сајбер оружје и то су до сада учиниле САД, Велика Британија, Холандија, Естонија и Данска. Генерални секретар НАТО-а Јенс Столтенберг оцењује да више ниједан конфликт није замислив без сајбер напада.

Закључак:

Друштвени конфликти представљају друштвену и историјску константу. Узроци друштвених сукоба, проистичу како из разлика у интересима и друштвеном положају социјалних група, слојева, класа, етничких и верских заједница, тако и разлика у вредностима, циљевима, личностима, образовању, култури. Конфликти су узроковани и садржајем друштвене делатности и конкретним условима живота социјалних група, али и типом политичког система. Феномен рата, као најекстремнијем облику друштвеног конфликта, није у потпуности дефинисан и у савременој литератури не постоји јединствени приступ овом феномену. У литератури, неслагања су изражена и у дефинисању самој појма и у класификацији ратова. Тако се се не слажу сви аутори по питању савремености ратова и њихових карактеристика. Међутим иако се форма рата мењала кроз историју сами мотиви су остали исти, а то су противречности интереса и вредности.

Глобализација, развој информационих система, технологије, нових врста оружја, је сигурно утицао да се појаве одређене нове методе и начини угрожавања безбедности, али они нису утицали да се значајније прошири поглед и теоријско размишљање о облицима деловања у сукобу и областима друштвеног живота у оквиру којих они могу да се примене. Промене које су захватиле државе, однос војне и економске моћи, мултипликовање и преплитање интереса, није променило узроке (ресурси, енергенти, геостратешки положај), али јесте природу сукоба.

Рат је рволуирао и резултат су следеће чињенице: развој људског друштва, технички развој и достигнућа у науци, информатичкој сфери и ратој вештини. Оружане операције јесте чињеница која га обележава, али савремени конфликти имају читав други из димензија, нпр. правну, социолошку, економску, културну итд. Тако да се у новије време ставља акценат на праведне ратове и избегавање агресивнијих решења.

Сасвим сигурно, може се закључити да је промена суштине рата у савременим ратним сукобима садржана у карактеристикама нових концепата ратовања који се примењују. Она указују на једну сасвим другу улогу оружане борбе, наглашена је улога невојних средстава субверзивне природе. Циљ нападача је да контролише умове политичког руководства и становништво нападнуте државе.

Карактеристике савремених форми рата, које произилазе из карактеристика нових концепата ратовања указују на недостатак класичних теорија у разумевању и објашњењу савремених ратних сукоба. Дакле, многе промене настале у практиковању рата након Другог светског рата довели су до настанка једне сасвим другачије перцепције рата. Првенствено услед утицаја процеса глобализације на општи друштвени развој, па тиме и у области вођења рата, долази до појаве „пост модернистичких“ научних теорија.. Тиме су савремене теорије знатно измениле логику у поимању рата као конфликтне друштвене

појаве, нарочито у последње две деценије 20. века. У њима је заступљено схватање да рат постоји и без оружане борбе.

Мас-медији постају значајан чинилац (средство) у рату од шездесетих година прошлог века, као и научна открића и технолошке иновације. Они су у знатној мери допринели развоју софистициране ратне технике а тиме, посредно, и измени својстава савремених ратова. Развој технологија за пренос информација као што су звук, слика и мултимедијални садржаји, је у великој мери отворио и могућности за управљање перцепцијом током ратних сукоба.. Револуција медија и информациононих технологија суштински је променила и начин на који државе, паравојне и антидржавне формације воде ратове. Револуциона достигнућа на пољу рачунара, сателитских комуникација и медија радикално су унапређене могућности ратовања. Можемо констатовати да су коришћење најмодерније технике и употреба савремених информационо-комуникационих технологија, током ратних сукоба, довели до следећих међусобно условљених карактеристика савремених ратова:

- *смањења могућности за постизање стратегијског изненађења;
- *повећања улоге специјалних дејстава;
- *учешћа паравојних формација и цивила у ратним сукобима;
- *повећања улоге мас-медија и могућности за „препарирање“ јавног мњења;
- *промене улоге и значаја категорија простора и времена.(Путник, 2012)

Референце:

Андреја Милетић, Рат, стр. 953

Becker, Frank. 2001. Bilder von Krieg und Nation. Die Einigungskriege in der bürgerlichen Öffentlichkeit Deutschlands 1864–1913. München: Oldenbourg

Bikkenin R. "Information Conflict in the Military Sphere: Basic Elements and Concepts", Morskoy Sbornik, No 10, 2003, pp. 38-40.

Boz M., Unal D. (2011). Successful promotion strategy in destination tourism marketing through social media in Siparunton international Journal of Interdisciplinary Research, p. 453–457.

Buschmann, Nikolaus. 2001. „Moderne Versimpelung des Krieges. Kriegsberichterstattung und öffentliche Kriegsdeutung an der Schwelle zum Zeitalter der Massenkommunikation (1850– 1870)“. In Die Erfahrung des Krieges. Erfahrungsgeschichtliche Perspektiven von der Französischen Revolution bis zum Zweiten Weltkrieg. Buschmann, Nikolaus and Horst Carl (eds), 97-123. Paderborn: Schöningh

Chekinov and Bogdanov, "The Nature and Content of a New Generation War," op cit..

Драган Симеуновић, Теорија политике-ридер, Наука и друштво, Београд, 2002, стр. 63-66.

Драган Симеуновић, Теорија политике-ридер, стр. 150-162.

Драшковић Д.: Савремени ратови, ИШ Стручнакњига, Београд, 1999, стр. 11-12.

Борђевић, Д. Р., Мачак, З., & Бјеговић, М. (2018). Одређење рата у савременој политичкој теорији. Војно дело, 70(5), 118-143.)

Farrar, Martin. 1998. News from the Front. War Correspondents on the Western Front, 1914–18. Stroud, Gloucestershire: Sutton Publishing.

Francis G. Hoffman, "Statement before the House Armed Services Committee on The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges", The Evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges, Committee on Armed Services House of Representatives, First Session, hearing held March 22, 2017, U.S. Government Publishing Office, Washington, 2017,

Hybrid warfare: A new phenomenon in Europe's security environment, Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague, 2015

Јакшић П.: Савремени рат II, Вук Караџић, Београд, 1969, стр. 268.

Кегли Ч., Виткоф Ј.: Светска политика, тренд и трансформација, Желнид, Београд, 2006, стр. 581. 48

Лидел Харт, Револуција ратовања, Прилог обавештајн о-информативном билтену, 1950, стр. 77.

L'Armement, No.60, Paris, 1998.; From cybercrime to cyberwarfare, „Defense nationale et securite collective“, No 6 The Committee for National Defence Studies, Paris, 2008

Laurence Ifrah, “States face new challenges from cyberwarfare and cybercrime”, Revue Défense Nationale, Vol. 714, 2008.)

Lazarich, Diego. 2013. „Discourses of War In Seethaler“. In: Selling War - The Role of the Mass Media in Hostile Conflicts from World War I to the 'War on Terror'. Josef; Karmasin, Matthias; Melischek, Gabriele and Wöhlert, Romy (eds.), 39-54. Bristol: Intellect.

Lindner-Wirsching, Almut. 2006. „Patrioten im Pool. Deutsche und französische Kriegsberichterstatter im Ersten Weltkrieg“. In Augenzeugen. Kriegsberichterstattung vom 18. zum 21. Jahrhundert. Ute Daniel (ed.), 113-140. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Lister M. et al. (2009). New Media: a critical introduction, Routledge, New York.

Љубомир Тадић, Наука о политици, Рад, Београд, 1988, стр. 118

Mangold G., Faulds D. (2009). Social media The new hybrid element of the promotion mix. Business Horizons Elsevier, Indiana, p. 357–365.

Микић С.: О рату, Прометеј, Нови Сад, 2006, стр. 123-127.

Ненад Р. Путник, Кибер ратовање–нови облик савремених друштвених конфликта Београд, 2012 стр. 41

Ненад, Перић. 2008. Медијска политика, информисање јавности, масовно комуницирање и пропаганда као средства међународне политике и идеологије. Национални интерес, IV(4): 169-182.

О рату, Карл фон Клаузевиц, Београд, 1951.

Palmer A., Lewis K. N. (2009). An experiential, social network based approach to direct marketing. Direct Marketing: An International Journal, Emerald Publishing Limited, Bingley United Kingdom, Vol. 3 Issue: 3, p. 162–176.

Parks, Raymond and Duggan, David. "Principles of Cyber-warfare". IEEE Security and Privacy Magazine, No. 9: 5 (2001): pp. 122-125.

Перић, Ненад. 2010. Односи са јавношћу и кризи ПР са погледом на ВС, Војно дело. LXII(2): 317-330.

Појам хибридног рата, Цветковић Ненада, Ковач Митар, Јоксимовић Бранко. Министарство одбране Републике Србије, Београд 2019.

Schwartz W: information warfare: Cyberterrorism: Protecting your personal security in information age, Thunders Mouth Press, New York, 1996, p. 814.

Seib, Philip. 2013. „Delivering War to the Public: Shaping the Public Sphere“. In Selling War - The Role of the Mass Media in Hostile Conflicts from World War I to the 'War on Terror'. Seethaler, Josef., Karmasin., Matthias., Melischek, Gabriele and Wöhlert, Romy (eds.), Bristol: Intellect.

Stauber, Reinhard. 2013. „European Examples from the Seven Years' War to the World War I“. In Selling War - The Role of the Mass Media in Hostile Conflicts from World War I to the 'War on Terror'. Seethaler, Josef., Karmasin, Matthias., Melischek, Gabriele. and Wöhlert, Romy. (eds), 19-35. Bristol: Intellect.

Симић Д.: Наука о безбедности, савремени приступи безбедности, Службени лист, Београд, 2002, стр. 66..)

Симић Д.: Наука о безбедности, савремени приступи безбедности, Службени лист, Београд, 2002, стр. 66.

Слободан Б. Микић, О рату, Друго издање, Прометеј, Нови Сад, 2006, стр. 50-51. Тумачење суштинског својства рата изведено према: Михајло Марковић, Логика, Народна књига, Београд, 1956, стр. 32.

Слободан В. Микић, Еволуција рата, Војно дело 4/2003 Војноиздавачки завод, Београд, стр. 72

Слободан Микић, О рату (Нови Сад: Прометеј, 2006: стр. 226

Слободан Мишовић, Митар Ковач, Систем одбране, Факултет цивилне одбране, Београд, 2006, стр. 159.

Социолошки речник, Аљоша Мимица и Марија Богдановић, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 60.)

Стојановић et al. 2015: 352

Трећа димензија рата, Виктор Бубањ, Београд, 1966

Wales Summit Declaration, Issued on 05 September 2014,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease,
Приступљено: 06/02/2018

Wildmeister, Birgit. 1998. Die Bilderwelt der 'Gartenlaube'. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte des bürgerlichen Lebens in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Würzburg: Bayer. Blätter für Volkskunde.

Зоран Драгишић, Мирослав Младеновић и Зоран Јефтић, Садржај безбедносних изазова Србије на почетку ХХИ века, стр. 145-164. Београд: Иновациони центар Факултета безбедности, 2014.